Futbol deyince ilerici kesimlerde ve özellikle de Marksist saflarda akıllara doğrudan 1932-1968 yılları arasında Portekiz’i yönetmiş faşist Antonio de Oliveira Salazar’ın ünlü sözü gelir. 1926 askeri darbesinin hemen ardından Jose Mendes Cabecadas hükümetinin maliye bakanı olan Salazar, 1932 yılında başbakanlık görevine gelince faşist “Yeni Devlet” uygulaması ile Portekiz ve dünya halklarına karşı ağır bir baskı-saldırı sürecinin de mimarı olacaktır. Dönemin faşist ve sömürgeci devletleriyle iyi ilişkiler kuran Salazar, toplumu yönetme formülünü 3F olarak da bilinen, *Fado-Futbol-Fatima* şeklinde dile getirecektir. Yani kadercilik-tevekkül, futbol ve tanrının buyruğu… Sonradan bu formülasyon, *fiesta* unsurunun da eklendiği revizeli haliyle farklı yorumlamalara da konu olacaktır.

Faşist Salazar, aslında önemli ve üzerine daha yoğun düşünülmesi gereken bir hakikati dile getirmiştir. Halk kitlelerinin denetlenmesi, enerjilerinin kanalize edilerek bir tür rahatlama süreci içinde tutulmaları, egemen sistemin işleyiş biçimiyle yapılanan günlük yaşamın devamlı ürettiği ağır eşitsizliklerinden ve baskıcı uygulamalarından kaynaklı huzursuzluk ve öfke durumunun, halk kitlelerinin gelişimi ve kendi gerçek çıkarlarının farkına varmaları açısından hiçbir faydası olmayan dar ve rekabetçi konseptler içinde soğurulması sürecinde genel olarak spor müsabakaları iktidarlar tarafından oldukça işlevsel birer faaliyet alanı olarak görülmüştür. Özellikle de bir spor branşı olarak futbol, bütün bir tarihsel yapılanması ve hızla devasa bir endüstriye dönüşümü ile en etkin araçlardan biri olarak günümüz dünyasında bu alanda öne çıkmaktadır.

Ayak Topundan Baştakilerin Topuna

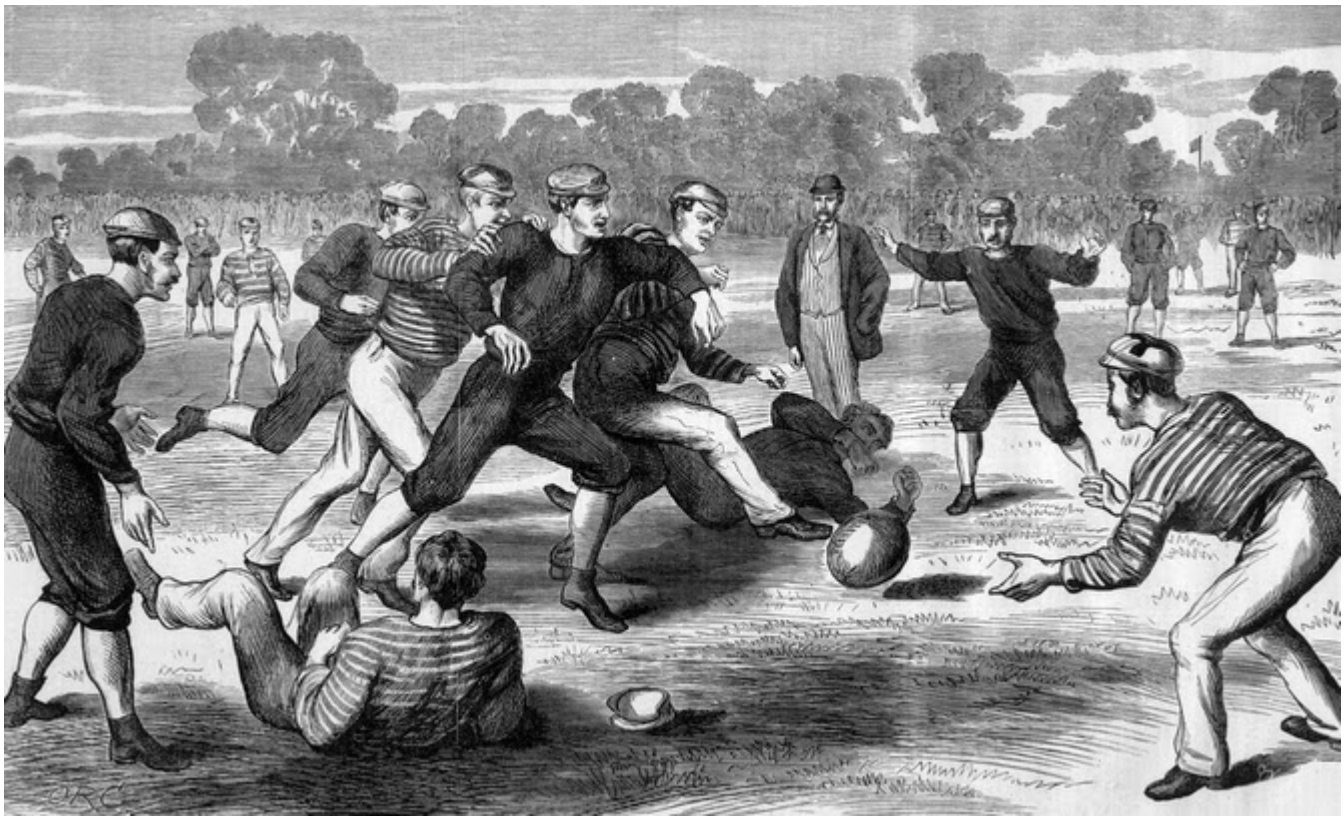
İnsanlığın “top” denen bir nesne ile oynayarak zaman geçirmeye başlamasının tarihi çok eskilere dayanır. Mesela Mısır’da mezarların konulduğu duvarlardaki resimlerde ayakla top oynayan insan figürlerine rastlanmıştır. 2500 yıl önceden günümüze ulaşan deri veya ketenden yapılmış bazı top formları keşfedilmiştir. Ünlü Yunan şairi Homeros da, *Odysseia* eseri içinde topun yer aldığı oyunlardan bahseder. Antik dönem Çin medeniyetlerinde de mızraklar arasından top geçirme şeklinde bazı antreman tekniklerinin gündemde olduğu keşfedilmiştir.

Fakat şu an bildiğimiz anlamıyla futbolun -ayak topunun- gelişmesi ve kaidelerinin belirlenmesi, son 300 yıllık bir sürece dayanır ve yine bilindiği üzere İngiltere temellidir. Esasen İngiltere’de 12.yüzyıldan itibaren futbol bir şekilde gündemdedir. Hatta devlet ve kilise tarafından toplumu kötü etkilediği için yasaklandığı evreler de olmuştur. Fakat futbolun daha sistemli hale gelmesinde kolejlerin ve kurulan beden eğitimi takımlarının rekabetçi uygulamalarının belirleyici rolü vardır.

1841’de futbol topunun tam bir küre biçiminde olmasının kabulünü 1848’de yasalaştırılan

“Cambridge kuralları” izler ve ilk futbol maçı Cambridge’de öğrenciler arasında bu kurallara göre oynanır. 1855’e gelindiğinde artık İngiliz takımları ilk kez yurt dışına çıkarak futbol oynamaya başlayacak ve bu süreç Almanya başta olmak üzere pek çok ülkede futbolun gelişimi açısından belirleyici olacaktır. Yine 1857’de İngiltere’de ilk futbol kulübü olarak Sheffield Club’in kurulması günümüzdeki yönetim kademeleri, üyeleri, kendi tüzük ve yasaları ve sporcuları ile izlenen bir modelin de atası olacaktır.

Kale direklerinin standardizasyonu, oyun içindeki penaltı-ofsayt-korner gibi çeşitli kuralların belirlenmesi, hakemlerin yetkilerinin saptanması, oyuncu sayıları, karşılaşma sürelerinin netleştirilmesi, milli maç uygulamaları gibi pek çok gelişme 1900 yılına gelmeden peşi sıra gündeme getirilerek futbolun yapılanmasında önemli adımlar olacaktır.

Futbolun devlet ve kilise tarafından toplumu kötü etkilediği için yasaklandığı evreler de olmuştur. Fakat futbolun daha sistemli hale gelmesinde kolejlerin ve kurulan beden eğitimi takımlarının rekabetçi uygulamalarının belirleyici rolü vardır.

1900’lü yılları takip eden yıllar dünyada taraftar kitlesi en fazla olan, mali açıdan en önde gelen popüler futbol kulüplerinin kurulması, yeni çıkan kanunlar, yönetsel organizasyon modelleri, turnuva konseptleri ile büyük sıçramaların yapılacağı bir dönüşüm sürecini gündeme getirecektir.

Başta İngiltere olmak üzere Avrupa’da 1980’lerin başından itibaren, Türkiye’de ise 1990’lı yılların sonlarından itibaren, kulüplerin yeni stadlar inşa ederek gelirlerini artırma isteğiyle başlayan ve sonrasında ortaya çıkan reklam, sponsorluk gelirleri ile bunların etkisiyle artış gösteren logolu ürün (merchandising) gelirleri ve özellikle özel televizyon kanalları arasında yaşanan yoğun rekabetin bir sonucu olarak önemli artışlar yaşanan yüksek yayın hakları gelirlerinin de etkisiyle, futbol önceki evrelerden tamamen farklı bir şekilde çok büyük bir endüstri olarak yeniden yapılanacaktır. Deloitte’nin *Annual Review of Football* raporuna göre 2006 döneminde Avrupa futbolunda Pazar büyüklüğünün %53’ünü 5 büyük lig (İngiltere, Almanya, İtalya, İspanya, Fransa) oluşturmaktadır. Bu 5 lig haricindeki 47 Avrupa Ligi’nin pazar payı %15’tir.

Yine aynı rapor İngiliz Premier Ligi’nde gelirlerin %33’ünün maç günü gelirlerinden oluştuğunu, medya ve yayın gelirlerinin %42’e ulaştığını ayrıca %25’lik bir gelirin sponsorluk gelirlerinden oluştuğunu göstermektedir. Bu kalemler, yani maç günü geliri, medya ve sponsorluk gelirleri diğer ülkelerde belirli farklılıklar gösterse de bu işin endüstrisinde temel faaliyet alanları olduğunu görebilmek açısından önemlidir.

Çok büyük gelirleri elde edebilmek için, UEFA ve FIFA’nın kurduğu ve dünyanın önde gelen kapitalist şirketleri tarafından desteklenen turnuvalarda başarılı olma zorunluluğu [1], futbol kulüplerini çok hızlı bir şekilde şirketleşme sürecinin içine sokacak, bu kulüpler kuruluşlarından bu yana devam ettirdikleri sportif bir organizasyon olma, topluma sporcu yetiştirme, takım sporları ile zihinsel ve bedensel açıdan toplumun sağlığını ilerletme misyonlarını tamamen geri plana atacak veya rekabetin dinamikleri doğrultusunda bunlara yeni anlamlar yükleyeceklerdir. Spor kulüpleri, artık pazarlamanın ön planda olduğu ve profesyoneller tarafından yönetilen ekonomik-kurumsal organizasyonlara dönüşecektir. [2]

Avrupa Süper Ligi ve Tepkiler

Futbol endüstrisinin aşırı rekabetçi dinamikleri, bu alanın kısa sürede dev finans kuruluşları, devlet destekli şirketler veya doğrudan hükümet politikalarının müdahil oldukları büyük bir kavga alanı şeklinde yapılanmasına neden olacaktır. Geçtiğimiz günlerde ABD’li emperyalist yatırım bankası JP Morgan’ın [3] ve Real Madrid başkanı F.Perez’in arkasında olduğu UEFA Şampiyonlar Ligi’ne ve FIFA organizasyonlarına alternatif olarak kurulacak İngiltere, İspanya ve İtalya’dan 12 futbol kulübünün dahil olacağını açıkladıkları ve kısa süre içinde aynı kulüplerin hızla geri adım atması ile henüz kuruluş sürecinde çatırdayarak ciddi tartışmalara neden olan Avrupa Süper Ligi projesi tam da bu tarihsel arka plan bağlamında düşünülmelidir.

Avrupa Süper Ligi projesine dahil olan kulüplere -ki bu kulüpler mevcut futbol

organizasyonlarındaki hegemonyaları ile devamlı başarılı olan ve çok büyük gelirleri elde eden kulüplerdir- çok büyük karlar elde etme ve küme düşmeme garantisi veriliyor. Projenin başında bulunan Florentina Perez, bu yeni turnuvanın yerel liglere bir zarar vermeyeceğini, en büyüklerin kendi aralarında oynayacakları bu yapının büyük seyirci çekeceğini ve çok büyük gelirleri katılan kulüplere aktaracağını açıkladı. Öte yandan bu yeni organizasyona dahil olacak 12 kulübün -ki içlerinde AC Milan, FC Juventus, FC Barcelona, Real Madrid gibi futbol endüstrisinin tepesindeki kulüpler yer alıyor- bağlayıcı imzalar attıklarını ve geri çekilmelerinin sanıldığı kadar kolay olmadığını da belirtti. Meseleye dair Perez şunu söylemişti:

“UEFA’nın geçmişi çok da temiz değil. Bu konulardan bahsetmek istemiyorum. Şampiyonlar Ligi gelirleri şu anda bize yetmiyor. Şu anda ölmek üzereyiz. Seyirci yok ve stad gelirlerimiz sıfırlandı. Küçük orta ya da büyük kulüplerin hepsi batma noktasına geldi… Bir şeyler yapmalıyız.” [4]

Özellikle İngiltere Başbakanı Boris Johnson’ın ve UEFA’nın yoğun baskısı ile -şüphesiz sponsorluk faaliyetleri yürüten dev kapitalist şirketlerin ve endüstrinin içindeki diğer bileşenlerin kaygısı ile- projeye asla prim vermeyeceklerini açıklayan madalyonun diğer tarafı, tehditler ve yaptırımlar ile yaklaşık 48 saatlik süre içinde Perez’in projesinin çatırdamasına neden oldu. Perez halen projesinin arkasında duruyor ve ayrılmayan kulüplerle ve yeni geleceklerle bu projenin er geç hayata geçirilmesini istiyor.

Kulüp taraftarlığının halk kitleleri arasında son derece gereksiz ve zehirli kamplaşmalara vesile olduğunu, ayrıca sistemin yeniden üretimi açısından bu sadık kitlelerin ve bölünmelerin devamlı olarak negatif bir rol oynadıklarını belirtmek gerekiyor.

Tartışmalar bu aşamada tarafların açıktan restleşmesi ile devam ediyor. UEFA ve çevresindeki kapitalistlerin, Perez’in ve alternatif projeye imza atan kulüplerin daha fazla kazanç taleplerini dikkate alarak mevcut durumda bazı düzeltmelere giderek huzursuzlukları yatıştırmaya çalışarak işleri devam ettirecekleri düşünülebilir.

Öte yandan sürecin ele alınmasında oyuncuların ve teknik direktörlerin seçim hakkı olmadığını belirten ve taraftarlara bir şey sorulmadan işlerin yürütüldüğünü öne süren çeşitli yaklaşımlar da ağırlıklı olarak yer alıyor. Bütün bunlar son derece negatif bir kutuplaşmayı da gündeme getiriyor. Bir tarafta en büyük karları sadece çok daha dar bir grubun arasında toplayacağı bir organizasyon yapısı idealize edilirken veya diğeri bağlamında düşmanlaştırılırken, öte yandan mevcut yapının yani bütün bir futbol endüstrisinin tepesinde bulunan kapitalist-emperyalistlerin UEFA-FIFA gibi organizasyon modelleri idealize ediliyor veya diğeri bağlamında düşmanlaştırılıyor. Tartışmaların bu

negatif kutuplaşmaya dahil olmasında şüphesiz bu endüstrinin bir endüstri olarak yapılanmasında belirleyici bir unsur olan kulüplerin taraftar kitlelerinin de önemli rolü bulunuyor. “Taraftarlara kimsenin bir şey sormadığı”, “futbolun taraftarsız olamayacağı”, “taraftarın gerçek güç olduğu”, “taraftarı yok sayan bir organizasyonun ayakta duramayacağı” şeklindeki yaklaşımların tamamının son derece problemli olduğunun altını çizmek gerekiyor. Endüstri açısından sadık müşteri olmak ve kulüp içi veya kulüp dışı rekabette baskı gücü oluşturmak haricinde bir işlevinin bulunmadığı günümüzdeki anlamıyla kulüp taraftarlığının, son derece olumsuz bir fenomen olduğunu, halk kitleleri arasında son derece gereksiz ve zehirli kamplaşmalara vesile olduğunu, ayrıca sistemin yeniden üretimi açısından bu sadık kitlelerin ve bölünmelerin devamlı olarak negatif bir rol oynadıklarını belirtmek gerekiyor. Bu problemli kutuplaşmaya futbol dünyasının öne çıkan prestijli eski futbolcuları ve teknik direktörleri de dahil olarak katkıda bulunuyorlar. Meseleyi idealist bir mantıkla “tarihe saygı duyma”, “taraftarı dikkate alma” şeklinde konumlandıran Gabriele Gravina’dan Arsene Wenger’e, Eric Cantona’dan David Beckham’a kadar pek çok ünlü figür kapitalist-emperyalist dünya sisteminin futbol endüstrisi dinamiklerine ve zorunluluklarına dair gerçek manzarayı göstermedikleri gibi, mevcut çürümüş yapının bağlamında yapılması gereken reformlara işaret ederek sahneden çıkıyorlar. [5]

Devrim ve Kökten Farklı Bir Spor Anlayışı

COVID-19 pandemisi sonrasında ciddi gelir kayıpları yaşayan ve devasa gelirleri yeniden elde etmenin kaynaklarını yaratmaya çalışan rekabet halindeki kapitalist-emperyalistlerin futbol başta olmak üzere spor organizasyonlarının halk kitleleri üzerindeki köleleştirici etkilerinin her seferinde teşhir edilmesi gerekiyor. Öte yandan yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, bu mesele yalnızca Salazar’ın 3F’si denilip geçilemeyecek kadar kompleks ve çok yönlü, doğrudan sistemin işleyiş biçimiyle belirlenmiş bir yönü olan ve ancak gerçek bir devrim hareketi ile temelden aşılabilecek bir meseledir.

Kurulacak kökten farklı, doğrudan toplumdaki bireylerin bedensel ve zihinsel açıdan gelişimlerine hizmet edecek, ayrıca hayret etme, şaşırma, eğlenirken gelişme, çok daha bilinçli bir şekilde dahil olma gibi ihtiyaçlarını da doğru bir temelde garanti altına alabilecek yeni kurumlar ve örgütlenme biçimleri ile kapitalist-emperyalist sistemin mevcut durumdaki spora ve sporcuya yaklaşım şekli kalıcı olarak aşılabilir.

Bu yönde bir modelleme, Bob Avakian’ın kaleme almış olduğu ve Devrimci Komünist Parti ABD Merkez Komitesi tarafından da onaylanmış, devrimden hemen sonra ilk günden başlayarak komünizme uzanacak yeni bir toplum biçiminin işleyişine yönelik temel perspektifleri ve ilkeleri yansıtan *Kuzey Amerika’da Yeni Sosyalist Cumhuriyet İçin Anayasa (Tasarı Önerisi)* içinde Kültür ve Sanat bölümünün 6.maddesinde yer almaktadır. İfade şu

şekildedir:

“…hükümet (merkezi Yürütme Konseyi bu amaçla çeşitli kurum ve ajanslar kurarken en üst düzey sorumluluğa sahip olacak şekilde) aynı zamanda toplumun genel sağlığı ve sıhhatini zinde tutmak, eğlendirmek ve dinlendirmek için de spor olaylarını ve aktivitelerini geliştirip desteklemelidir. Bu profesyonel takım ve ligleri kapsarken asıl vurgu değişik spor aktivitelerine genelde insanların, özellikle de gençlerin katılımda olacaktır. Sporda rekabetin rolü tanınacak ve buna gerekli yer verilecektir, ama sporda temel ve genel öncelik; dostluk, yoldaşlık ve işbirliğinin güçlendirilmesi, deneyim paylaşımı ve eğlenceyle birlikte sporun sağlık ve sıhhate katkıları olacaktır. Bu alanda bir diğer amaç, özellikle de başka ülkelerden insanların katıldığı spor müsabakalarında enternasyonalizmin geliştirilmesidir.”

Devrimden sonra bambaşka bir vizyonla yeniden yapılandırılacak spor alanı ve profesyonel müsabakalar alanı, belirtildiği üzere kapitalist-emperyalist sistem altındaki dar ve zehirli mantığından çıkartılacaktır. Ayrıca yine emperyalistlerin spor alanındaki organizasyonlarından ve sömürüyü devamlı olarak üreten diğer rekabetçi kurumlarından derhal çıkılarak bunların gerçek işleyiş biçimlerinin halk kitlelerine teşhiri yapılacaktır. Bu temelde, rekabetin kar anlamına gelmediği, galip gelmenin veya derece yapmanın ötekileştirici ve bastırıcı bir yönünün bulunmayacağı, spor alanında yaş farkı, cinsiyet farkı, fiziksel özellikler gibi insanlar arasındaki doğal farklılıkların metalaştırma mantığı ile devamlı olarak kategorize edilerek şeyleştirilmeyeceği, spor kulüpleri ve rekabet üzerinden dar milliyetçi konseptlerin üretilmesine izin vermeyecek tamamen kolektif bir vizyonla ve belirtildiği üzere enternasyonal temelde tüm insanlığın ortak mutluluğu ve gelişiminin bir aracı olarak tamamen farklı bir konsepte büründürülecektir. Bu bağlamda şu anki zehirli ve kapitalist-emperyalist sistemin işleyişine içkin haldeki son derece zararlı taraftarlık kültürü de radikal şekilde dönüşüme uğrayacak, değişen mülkiyet ilişkileri temelinde ve halk kitlelerinin kolektif müdahelesi-ortak planlamalara aktif katılımı ile spor alanı kökten farklı yeni bir uygulama tarzına kavuşacaktır.

Dipnotlar:

[1] UEFA’nın önde gelen futbol organizasyonu olan Şampiyonlar Ligi’nde mücadele etmeye hak kazanan takımlar 15.2 milyon euro ile ödüllendirilmektedir. Şampiyonlar Ligi’nde galibiyete 2,7 milyon euro, beraberliğe ise 900 bin euro prim dağıtılmaktadır. Bir diğer UEFA organizasyonu olan Avrupa Ligi’nde oynayacak takımlar ise 2,9 milyon euro kazanarak turnuva maçlarına başlamaktadır.

Sürecin bir diğer unsuru havuz şeklinde tanımlanan gelir biriktirme ve dağıtma sistemidir. Bir ülkeden tek bir

takım Şampiyonlar Ligi’ne katılınca yayın havuzu gelirinin tamamı o takıma gitmektedir. Bir ülkeden iki takım bu turnuvaya katılırsa -kendi liglerinde seneyi şampiyon tamamlayan veya ikinci sırada yer alıp ön elemelerle turnuvaya katılma hakkı kazanan kulüpler- yayın havuzu gelirinin yüzde 55’i şampiyon olan takıma, yüzde 45’i ise ön eleme turunu geçerek turnuvaya dahil olan kulübe verilmektedir.

[2] Klasik dernek yapısının karlılığı olumsuz etkileyen bu yönetsel sorunları karşısında, 1980’lerin başından itibaren Avrupa kulüplerinde, “Aile Şirketi” yapısına ek olarak yeni yönetim modelleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar sırasıyla; İngiliz Modeli olarak da adlandırılarak, gelir ve giderlerinin tamamını bir şirkete devrederek hisse senetlerini borsada halka arz eden “Futbol A.Ş.” yapısı; futbolla ilgili tüm önemli gelir kalemlerini şirketlerin içerisinde toplayarak, giderleri kulüplerin üzerinde bırakan “Sportif A.Ş.” yapısı; Barcelona ve Real Madrid gibi çeşitli kulüpler tarafından uygulanan ve seçilen delegelerin gözetiminde görev yapan yönetim kurullarının karar aldığı kulüpleri bir şirket şeklinde yöneten “Geniş Tabanlı Taraftar A.Ş.” yapısı, kulüpleri kar odaklı sosyal oluşumlar haline getirmeye çalışan taraftar gruplarının kulübe sermaye koyarak ortak oldukları “taraftar katkılı” yapılar gündeme gelmiştir.

[3] JP Morgan’ın projeye 6 milyar dolarlık bir fon sağlayacağı açıklandı. Kulüplere bir seferlik 3.5 milyar dolar dağıtılacak. Ayrıca yıllık 4 milyar euroluk da lig kazancı garanti edildi. JP Morgan Chase & Co, merkezi New York’ta bulunan Amerikan yatırım bankası ve finansal hizmetler holding şirketidir. ABD’nin en büyük bankasıdır ve toplam varlığı US$2.687 trilyondur. Aynı zamanda piyasa değeri bakımından dünyanın en değerli bankasıdır.

[4] Bkz: Avrupa Süper Ligi Başkanı Perez: UEFA bir tekel; futbolun geleceğini biz kurtaracağız | Euronews

[5] Detaylı bilgi için bkz: https://www.birgun.net/haber/yiyin-efendiler-342035